

1

9

7

9

ajakiri

ajakiri

Toimetus ja talitus:

A J A K I R I
2661 Kingston Rd.
SCARBOROUGH, Ont.
M1M 1M3 CANADA

Esindus Skandinaavias:

Enno Klaar
Grindsgatan 52, I
S - 116 57 STOCKHOLM
Tel. 08 - 42 45 59
(Aastatellimine: rkr. 50,
postgiro nr. 12 77 47-4
Stockholm.)

Esindus Austraalias:

Tiia Raudma
11/19 Waruda Street
KIRIBILLI NSW 2061
Tel. (02) 929 - 4726
(Aastatellim.: A\$ 10.-)

Nr. 6(24) toimetanud:

Vello Salo (tegevtoime-
taja, tel. (416) 265-2458)

Vello Soots
Henno Sillaste
Heino Jõe
Käbi Lokk
Lembitu Ristsoo

Tiit Telmet (kujundus)
Tõnu Mägi (talitus)

Aastatellimine (6 numbrit):
US\$ 12 (Kanada 12.-, Austr. 10.-)
(Selles hinnas ka õhupostiga
saatmine ülemeremaadesse.)

- 1 Seitsmekümnendad
 - 2 Tagasivaates (Lugeja veerg)
 - 3 Edasivaates (Toim. veerg)
 - 4 Tartu Ulikoolist ja eestlusest / W.Rand
 - 10 Issand, vaata / Uku Masing (T.A. Kirss)
 - 13 Lapse suu / Jaan Puhvel
 - 16 Austraalia / (Olev Muska)
 - 22 Helmi Üprus in memoriam / Paul Reets
 - 23 Kolm meelitust ... Leelole / H. Liitoja
 - 28 Poolvend / Heino Jõe
 - 29 Proosa Eestis 1956 - 68 / Ilmar Mikiver
 - 31 „Estonian Songs" / Roman Toi
 - 33 Lõunasöögijutt / Rein Taagepera
 - 34 Kalevipoeg Itaalias / Vello Salo
 - 36 Tähtpäevi
- Toimetusele saadet
Ilmunud huvitavat

Enne kui üleilmne enneolematu turismi-tõusulaine hakkas murduma vastu õlihindade järsakut, jõudis ta kokku kanda palju Maarjamaa tütreid-poegi.

Tõepoolest: möödunud kümnendile tagasi vaadates torkab kõige enam silma eestlaste reisimine — ka Läänest Eestisse ja vastupidi (huvitaks teada reisijate arvu kummaski suunas). Kui palju perekondi kohtus esmakordselt pärast Suurt Sõda!

Reisielavus tõi teatava vaimse lähenemise meie rahva kahe peamise osa vahel. Mõlemal pool piiriaedu on see aga ikka veel algastmes: näib, et ideoloogilised otsused ei ole asjade arenguga suutnud sammu pidada. Sündmustest tuleb tõsta esile Taavo Virkhausi dirigeerimist „Estonias“ kui ka Lennart Mere ja Neeme Järvi kõnesid New Yorgi Eesti Majas, samuti kaht noorteseminari Eestis (vt. AK 2 & 4/79).

Enimräägitud sündmusteks olid üleilmsed Eesti Päevad: Toronto 1972, Baltimore 1976 ja eelseisev Stockholm 1980, eelmiste loogiline järg (ja generatsioonivahetuse tõttu võibolla ka pöördepunkt). Neil päevil on end tuntud *rahvana*, mitte üksikul võitluspostil seisjana võõrsil, olgugi et oleme kuulnud ka kriitilisi hääli.

Vähe on kuulnud metsaülikoolide liikumisest, mis jõudis lapsekingadest välja just kümnendi alguseks. 1973 lisanes Kanada omale Austraalia müde sari, 1978 Metroo Roots. Neist on jõudnud läbi käia ümmarguselt tuhat noorema põlvkonna esindajat, ammutades ülikooli tasemel teadmisi oma esivanemate keelest ja kultuurist, oma „juurtest“.

Viimased neli aastat on lõpuks ka *Aja Kiri* katsunud vaadelda eesti rahva kui terviku probleeme — uus seik seegi.

Väikerahvaste küsimus on sel kümnendil kasvavalt kõneaineks olnud ja nende olukord on mõnel pool veidi paranenud, kuid jätab kõikjal (Kanada ja N.Liit kaasa arvatud!) ikka veel soovida. Toogu kaheksakümnendad „väikestele“ suuremat edu!

~~(Järg lk. 12)~~

Aja Kiri võiks koostada nimekirja, kus on maailmas Eesti Majad. Ja iga aasta nimekirja, kus on asutused kus saab eesti keelt õppida. Edasi võite teha nimekirja kõigist ajakirjadest ja ajalehtedest, mis meil ilmuvad.

Sooviksin lugeda eesti keeles artikleid parapsühholoogiast.

Ükskõik millest me ka ei kirjutaks, EESTI KEEL on kõige A ja O. Seepärast oleks tervitatav *keelelehekülg* igas AK numbris. See kuluks hädasti ära nii vanadele kui noortele.

Jatkake samas vaimus edasi!

Probleemiks on ikkagi keel. AK on selles valdkonnas küll korralikum meie ajalehtedest, aga teha võiks veelgi paremini. Pean ütlema, et ma ei tunne sümpaatiat AK keelelise omapäratsemise vastu (6/78:5). ... Hea eesti keele üheks eelduseks on hea tahe. Rõõmustaval kombel ei paista AK-l seda puuduvat. Nüüd aga veel enam pingutamist, et see hea tahe veelgi paremat vilja kannaks!

Ankeedivastused

Professorite *Aja Kiri* on peagu sama hea kui ajalehe *Kodumaa* alumine pool. *Kodumaa* ülemine pool on üsna punane; peabki olema, muidu ei saakski ta ju ilmuda.

Aga miks *Aja Kiri* avaldas *Eesti Postimehes* ilmunud H. Mengeli artikli, milles asetab maailmakuulsa dirigendi Nee-me Järvi nime ette veel kuulsama oomeni?

Selge — H. Mengel on tark inimene või, arusaadavamalt: *homo sapiens*. Ta teab, et ka halb poliitik võib mõlemate sexide poolt saada valitud peaministriks, kui ta hea naine on jetajastu sexmaniakk, aga mitte parnassajastu moraali-lüürik.

Aja Kirja apostlid teavad samuti täpselt kuidas *Aja Kirja* tõsta aja (*Time*) kõrgusele ja kuulsat helivõlurit hinnata ka ilma \$-maniakita.

L. K., Toronto.

Järjekordse hilineamise puhul — sedakorda küll toimetusest mitteolenend põhjustel — traditsiooniliseks muutuvad vabandused-lubadused! Te ei usu, lahked lugejad? Aga kas siis toimetus ei peaks parema poole püüdma? „Lehetegemine“ toimub endiselt vabatahtliku töö korras, sellepärast siis ka ebakorrapärasused.

Selle aasta jooksul ei ole me ideaalina püstitet 500 tellija piiri saavutand; oleme veidi ületand 400 raja. Meie oludes on seegi tähelepanuväärt saavutus, kuid ei luba AK trükikulusid vähendada. Meie tellimishind on esimese nelja aasta jooksul püsinud paigal, olgugi et trüki- ja postikulud pidevalt tõusid. Nüüd peame tõstma: uued tellimishinnad seisavad kaanel. Neile, kes vana tellimishinna varakult ära saatsid, saadame vana hinna eest!

Meie ankeet oli „noh nii“: vastajate protsenti (ca. 10) võib kasinaks kuni heaks pidada, olenevalt sellest kuidas hindame eeldusi. Põhilist kriitikat senise suuna suhtes ega murrangulisi uuendusettepanekuid ei tulnud; mõned mõtted on lugejate veeru kaudu kõigi kätte läinud.

Tänases numbris on Austraaliast tänuväärt algatusena saadetud kuus lehekülge, mis kohapeal trükivalmis seatud. Aitäh vaevanägijatele! Samas palume aga ka selles esimeses katses esinevaid puudusi vältida: loetavuse seisukohast on hea elektri-kirjutusmasina tarvitamine paratamatu, keele poolest tuleks nii käsikiri kui valmis tekst lasta heal eesti keele oskajal läbi vaadata.

Maestro Järvi pihta sihitud *Eesti Postimehe* artikkel (AK 5:30j) kasutas nii pakse värve, et laimab ainult selle kirjutajat. Meie toimetust ajas see „pärl“ hirmsasti naerma ja me ei osanud arvata, et keegi seda tõsiselt laimuna võiks võtta. Neeme Järvist peab AK väga lugu.

Keelelehekülg hakkab ilmuma 1980.a. esimesest numbrist peale. *Aja Kirja* põhilistest seisukohtadest keeleküsimumustes — „elava keele“ ja pluralismi pooldamine range „keelemeeste-keele“ ainuvalitsuse vastu — on küllalt juttu olnud esimesest numbrist peale. Pole põhjust seda rist peale. Toimetus ei näe vajadust seisukoha muutmiseks ega kordamiseks (vt. pikemalt (vt. AK 6/78:5). Mingit keelelist omapäratsemist AK pole kavatsenud ega kavatse. Võõrapäratsemise vastu seevastu oleme küll...

Walter
Rand

Iga ja panus

Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli elu oli lühike. Temas toimunud töö ja loomingu ulatus ning väärtus on aga sellised, mis lubavad teda võrrelda mõne noorelt surnud suurvaimuga, kes oma lühikesele elueale vaatamata on suutnud rikastada kultuuri varasalve ainulaadsete panustega. Mainiks näiteks ühte sellist, prantsuse matemaatikut Evariste Galois'd, kes pani aluse gruppideooriale ja kelle ideevisandid andsid tema järglastele uurimismaterjale rohkem kui sajaks aastaks. Ta suri kahekümne ühe aastasel, poliitilisest tülist põhjustatud kahevõitlusel. Oli aasta 1832 ja Lääne-Euroopast vaadatuna kaugel Baltimaal oli ajaloolise Tartu Ülikooli sünnist möödunud kaks sajandit. Oma kolmanda sajandi lõppu pühitses ta aga juba eesti ülikoolina.

Sünd

On muidugi juhuslik kokkusattumine, et nagu geniaalne Galois, nii suri ka Eesti Vabariigi Tartu Ülikool samuti kahekümne ühe aastase noorukina poliitilises konfliktis, kuigi mitte aktiivse osalisena suurriikide ideoloogiatest ja valutushimust tingitud kahe- ja mitmevõitlustes. Ta oli ka sõjatules sündinud, meie Vabadussõja perioodil. Novembri lõpul 1919 alustas vaenlane Narva lumerohkel ja niiskel rindel uue pealetungi, et mõjutada käimasolevaid rahuläbirääkimisi. Pooled tulevastest üliõpilastest kandsid veel sõdurikuube ja paljud neist olid otse rindel. Täpselt 60 aastat tagasi, 9. detsembril 1919 tegi meie sõjavägede ülemjuhataja kindral Laidoner korralduse, et kogu sõjavägi „oleks valmis kõige suuremaks ennastsalgavaks jõupingutuseks.”

On seega loomulik, et ülikooli avamine 1. dets. 1919 oli tundeid haarav ja unistusi ergutav sündmus: lõpuks oli loota, et võime hakata viljelema oma kultuuri nii kuidas ise tahame, mitte enam võõraste armust või otsekui nende kiuste, nagu see seni oli visalt toimunud. Seda tunnetetulva väljendus Gustav Suitsu sõnades:

* Tartu Ülikooli aastapäeva-aktusel esitatud ettekanne (New York, 5. dets. 1979).

*Nüüd iha, viha pöörisest — oh aja ime! —
see tempel teaduse siin nõuab Eesti nime...*

Tagasihoidlikumalt väljendasid sama tunnet ja mõtet Peeter Põllu sõnad: „Ülikool on ... aade, mis kehastust otsib; Eesti ülikool ... eesti rahva vaimu saadus, omapärane institutsioon ja organisatsioon.“ Ka ülikooli seadus naelutas kinni Tartu Ülikooli uued sihid meie tookord ainsa riikliku ülikoolina: edendada üldist ja eriti Eesti elu käsitlevat teadust, viia teadus rahva keskele, ette valmistada rahvuse elule vajalikke asjatundjaid.

Saavutused

Teame, et kujunesid dramaatiliseks nii E.V. Tartu Ülikooli sünd kui ka varane surm ning lühike elu, mis pulbitses palavikulisest ja paljutõotavast loovast tegevusest. Tulemuse-
na oli Vabariigi lõpuks alus pandud kõigile meie rahvusteadustele, oli viidud meie keel kõrgkultuuri viljelemiseks nõuetavale tasemele, oli uuritud meie loodust, ajalugu ja maapõuevarasid; ligi 20 000 meist oli lühemat või pikemat aega ammutanud oma kõrgemat haridust Tartu Ülikoolist. Kui ülikooli esimesel aastal polnud meil niigi palju kõrgema haridusega ja eesti keelt valdavaid isikuid, et täita mõnikümmend kohe tööd alustavat õppetooli, nii et 59% loengutest jäi edasi võrkeelseteks, siis Vabariigi lõpul oli meie oma õpetlaste arv juba nii suur, et ligi 300 õppekoha täitmisega polnud raskusi.

Kahtlemata haaras ja innustas Tartu Ülikooli kultuuriline panus meie rahvast üldiselt, tugevdas kogu meie haridussüsteemi, võimaldas kõrge taseme saavutamist meie alg- ja keskkoolides ning ergutas meid rajama teisigi kõrgemaid õppeasutusi, nende seas Tallinna Tehnikaülikooli teise riikliku ülikoolina.

Kestev mõju

Tartu Ülikooli mõju jätkub aga lakkamatult ka peale Vabariigi lõppu. Võrdleksin teda veelkord Galois'ga, sest ka Ülikooli panus meie kultuuri oli nii suur, et selle viljas-

tav mõju kestab tänini ning kindlasti kestab veelgi eelseisva saja aasta jooksul — mitte ainult kodumaa muutunud olukordades, vaid otse globaalses ulatuses.

Teise Maailmasõja vapustuste tulemusena levis Tartu Ülikooli ja meie teiste kõrgemate õppeasutuste mõju ju enneolematul määral ka meie välisühiskonda, sest suur osa nende õppeasutuste kasvandikest lahkus Eestist. Nende mõju on aga kindlasti üheks teguriks, mis on meid vorminud selliseks globaalse ulatusega ja kõrge haridusliku tasemega kultuurühiskonnaks nagu oleme praegu.

Eesti rahvas on selles suhtes väikseim omataoliste hulgas maailmas ja väärrib imetlust. Teistel arvuliselt sama suurte või väiksematel rahvastel puudub kas oma keel või kõrge hariduslik ja kultuuriline tase, või siis jälle globaalne levik. Meie praegune õppejõudude ja teadlaste internatsionaalne pere maailma paljudes ülikoolides ja uurimisasutustes ning meie kõrgema haridusega kaasmaalaste arv pole kunagi olnud suurem kui nüüd. Meie rahvas on praegu oma kultuurilise arengu tipul, kuigi see areng on viimase 39 aasta jooksul kõikjal kulgenud võõraste rahvaste kultuurilistes ja poliitilistes keskkondades, ka kodumaal. Peaksime olema innustunud oma tulemustest ja veendumusele jõudma, et meie saatuseks on alati olnud vajadus püsida ja luua erakordsetes oludes ning et meie osalises laialipilatuses ei pruugi peituda kadu, vaid jõud.

Teistega võrreldes

Vaatlen järgnevalt mõningaid E.V. Tartu Ülikooli iseloomujooni, et võrrelda teda ülikoolidega siin Läänes ja et avastada neid tegureid, mis ehk isegi ootamatult on osutunud kõige olulisemateks meie praeguses käekäigus.

Riikliku (ja alul ka ainukese) ülikoolina ning tingitult oma sihiseadetest ületas ta osatähtsus meie ühiskonnas kaugelt isegi Harvardi ja Oxfordi taoliste ülikoolide omade nende vastavates ühiskondades.

Tartu Ülikool jäi meil ka ainsaks ülikooliks, mis oli ühtlasi universiteet. Oleme eesti keeles hakanud kasutama sõna „ülikool“, et rõhutada sellega mõeldud õppeasutuse kõrget,

teistest üleulatuvat taset. See ei pruugi aga tähendada ainult universiteeti, nagu näeme selle sõna vastetest võõrkeeltes, näit. *Hochschule* või *high school*. Universiteedi nimi ei rõhuta taset (mida loetakse endastmõistetavaks), vaid seda, et temas viljeldakse kõiki või vähemalt paljusid teadusi. Selline oli ka Tartu Ülikool meie ainukese universiteedina, kuigi meie praegune *Oigekeelsussõnaraamat* (1978) seda sõnavormi nimetab *ülikooli* vananenud vasteks.

Tõeliseks ülikooliks oli meil seega näit. Tallinna Tehnika-ülikool, mis oli Eesti kõrgeim ehk ülim kool tehniliste teaduste käsitlemiseks, kuigi seal ei tegeldud kõigi õpetatud aladega ja tegu polnud seega tõelise universiteediga. See tõttu oleksid võinud ülikooli nime kanda ka mõned teised meie kõrgemad õppeasutused. On muidugi loomulik, et mingit vahet ei tohiks olla ülikooli ja universiteedi õppetöö tasemetel ja üldisel kvaliteedil.

Tartu Ülikooli seaduse alusel oli ülikooli üheks sihiks eriteadlaste ettevalmistamine. Seda sihti iseloomustasid seetõttu peaaegu kõik teaduskonnad, kusjuures kolmele pika ajalooga usu-, õigus- ja arstiteaduskonnale lisati uutena loomaarsti-, majandus- ja põllumajandusteaduskonnad.

Ühendriikide ülikoolides — et tuua võrdlust — kannavad sellised teaduskonnad nimetust *professional schools* (näit. *Law School*; *Medical School*; *School of Engineering* jne). Valdav osa Ühendriikide üliõpilastest õpivad alasid, mille üldnimeks on *liberal arts* ja mis pakuvad peamiselt kõrgemat üldharidust.

Teataval määral käsitlesid neid alasid Tartu Ülikoolis kaks teaduskonda: filosoofia- ja matemaatika-loodusteaduskond. Esimene neist viljeles aga ka meie keelt ja kõiki meie rahvusteadusi, mis asetab vastavate alade üliõpilased pidevalt esilevoolava uusloomingu õhkkonda; see pole tavaline siinsetes ülikoolides nn. *undergraduate*-tasemel. Ka oli meie mõlema viimatinimetatud teaduskonna üheks ülesandeks keskkooliõpetajate ettevalmistamine, mis siin toimub nn. *School of Education*'i raamides, seega jällegi „professionaalses” õppeasutuses. Järelikult said Eestis üldhariduse lättteks

suhteliselt kõrge tasemega keskkoolid, kuna ülikoolide ülesandeks jäi kõrgema elukutselise hariduse andmine.

Eesti üliõpilastüüp

Tartu Ülikooli struktuur ja sihid, tema eelnenud perioodidest pärinevad traditsioonid ja nendele lisaks tulnud eeskujud Soomest kujundasid meil üliõpilastüübi, mida pole kerge võrrelda näiteks tänapäeva üliõpilastega siin Ameerikas.

Meil astuti ülikooli suhteliselt hilja, meeste puhul tihti alles peale sunduslikku kaitsevæeteenistust, seega alles 22-aastaselt. Paljudes ainetes polnud loengutel käimine sunduslik ja professorid nägid oma õpilasi mõnel juhul esmakordselt oma aine lõpueksamil, mis oligi ainukeseks eksamiks kogu antud kursuses. Õppekestvust võis kujundada oma äranägemisel ükskõik kui aeglaseks ja ülikool lõpetati ehk alles kolmekümnendatele eluaastatele lähenedes või hiljemgi.

Õppimise suurt iseseisvust raskendas aga tublisti eestikeelse teadusliku kirjanduse puudumine, mida asendasid masinal kirjutatud ja käest kätte käivad nn. konspektid. Ka ei jätnud Tartu vilgas üliõpilaselu tihti palju aega õppimiseks, mis siis toimus viimastel nädalatel enne eksamitehooaega ja kestis niisugusel juhul vahetpidamatult ööd ja päevad.

Selline suur vabadus sai ehk mõnelegi saatuslikuks ja ülikool jäi lõpetamata. Teisi viis see aga suuremale enesevalitsemisele ja vaimsele iseseisvusele. Õpiti iseseisvalt õppima: otsima faktilisi materjale, paratamatult ka lugema võõrkeelset teaduslikku kirjandust, sundima end minema loengutele ja rekonstrueerima seal kiiresti tehtud märkmeid hiljem — ning juurdlema.

Nii lõpetas umbes kahe aastakümne vältel ligi kuus tuhat inimest Tartu Ülikooli oma eriala diplomiga, rajamaks oma elu teadlastena ja õpetlastena, praktiseerimaks õpitud kutseid ja töötamaks riigiasutustes ja koolides vastutavatel kohtadel. Oma haridust suutsid tõhusalt kasutada ka mittelõpetajad. Nad aitasid tõsta meie rahva kui terviku haridustaset ja moodustasid osa meie akadeemilisest perest.

Ootamatud lisaviljad

Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli sihiks, nagu juba varem mainisin, oli teenida meie riigi hariduslikke vajadusi. Tema olemasolu ja omapärased iseloomujooned kandsid aga ootamatut lisavilja ajaloosündmuste käigus kujunevates uutes olukordades. Väidan, et Tartu Ülikool oli asendamatuks ja kõige olulisemaks teguriks meie kõrge haridusliku tasemega globaalse ühiskonna kujunemisel. Või, teisest küljest: kui Eesti pinnale saatuse tahtel poleks rajatud ühtegi ülikooli kuni käesoleva sajandini, siis poleks meil eesti kultuuri sellisel tasemel nagu nüüd, poleks me võimelised olnud rajama Eesti Vabariiki ja need, kes võõraste võimude eest oleksid ka suutnud emigreeruda teistesse maadesse, oleksid seal kauaks jäänud madalale ühiskondlikule tasemele, samal ajal assimileerudes. Sellest on palju näiteid teiste, madalama haridustasemega rahvaste hulgast.

„Tartu vaim“

Kahtlemata on see Tartu Ülikooli osa meie ajaloos ja eriti tema Eesti Vabariigi aegne tegevus, mis on teinud meie eestluse selliseks nagu see on praegu. Meie ülikoolide kasvandikud, siirdunud olude sunnil võõrsile, pidid kiiresti õppima uusi keeli, täiendama oma elukutselisi teadmisi, et olla võistlusvõimelised oma uue ühiskonnamaa eriteadlastega. Mõnikord tuli koguni siirduda täiesti uutele aladele.

Sellistes olukordades olid kodumaa ülikoolides omandatud kutseliselt kasutatavad teadmised, iseseisva õppimise ja juurdlemise oskus ning endavalitsemise- ja -piiramisvõime neile kindlasti kasuks, mida tõendavad paljud hilisemad elukäigud. Vabadus, milles kujunesid tookordsed eesti üliõpilased, on sel määral tundmatu isegi Lääne tänapäeva ülikoolides, rääkimata Ida-Euroopa omadest. Selles vabaduses kujunes aga meie haridust ja kultuuri taotlev vaim, mis tundub olevat edasi kandunud ka meie noorematele põlvkondadele. Nelja aastakümne jooksul on peale kasvanud uus arvurikas akadeemiline pere ja kogu meie ühiskonna hariduslik tase on praegu kõrgem kui see on paljudel teistel rahvustel, kellega oleme valinud elada või sunnitud elama koos.

Meie haritud ja erialadel kaugelejäõudnud noorem põlv on loomas globaalset sidet oma liikuvuse kaudu ja paljudelegi

Uku Masing

Issand, vaata puudki hakkavad surema.
Põud saadab oma tulised sulased
nende pehmeid lehti purema.
Kalluta vähegi kannu nüüd, see on ju nii suur,
et raas, mis läigiks maha, midagi ei loe, -
aga Sind tänab kõrbev juur!
Oh ütle ingeleile, et nad oma märjad tiivad
raputaksid üle maa, kus ka allikas soe,
sestki aitaks rohule, mil kollaseks kuivand,
juua saaksid närbuvad suud.

Oh, Sinu hääli käib taevaservadel ringi
nagu sada trummi.
Miks Sa ei taha teda mu kohale tulla lasta
juba mitu januvat päeva?
Vaata, siingi taevas on kummi. -
Aga vaid tuules kohisevad puud,
kaugele lendab Su kõuekaja.
Ütle ise, kuidas ma hüüdma Sind peaksin,
et Sa tuleksid välkudes üle mu halli maja.

Look, Lord: even the trees are dying.
Drought sends its fiery servants
to gnaw their soft leaves.
Tilt Your watering-can a bit, it is so large.
The drop that spills would not count
but the charred root would thank You.
Oh tell the angels to shake their wet wings
over the land where even the springs are warm,
Even that would succour the grass, give drink
to its dried-yellow withering mouths.

Oh, Your voice paces around at the edges of the sky
like a hundred drums.
Why would You not send it to hover above me
these many thirsty days?
Look, even here the sky is vaulted. —
Yet only the trees rustle in the wind
Your thunder's echo will fly far.
Tell me Yourself, how I should call to You
that You might pass, flashing over my gray house.

Tõlkinud Tiina Ann Kirss 1979

neist on kuulumine eestluse tähtsal kohal. Nad elavad eri maades ja räägivad mitmeid keeli, kokku moodustades paljupalgeline internatsionaalse pere. Nende saatuseks on olla globaalse eestluse säilitajad ja edasiviijad. Ühe eeldusena vajavad nad aga selleks kultuurilise pidevuse tunnet ja peavad nägema endis jatku ühele väärtuslikule ja omapärasele arengule. Ka sügavam arusaamine Tartu Ülikooli osast selles pidevuses on tähtis, sest ilma selle ülikoolita poleks neid tõenäoliselt olemas selliste isiksustena nagu nad seda on praegu.

Tartust noortele

Kuidas ja mis ulatuses me aga tutvustame Tartu Ülikooli oma noortele ja millised on meie tõlgendused? Lood, mida noored kuulevad, jutustavad sageli lõbusast üliõpilaselust, seltside ja korporatsioonide kommetest, Emajõe ilust ja Taaramäe radadest, Tartu kohvikutest ja üliõpilastubadest ning ülikooli kellast, mille all kallimaga kohtuti. Kahtlemata on see kõik omapära ja väärtus, mis asjaomased sellele tagasi mõteldes hardaks teeb. See on tükk noorusmaad, mis jääb armsaks üle kõige, ja tihti teatud mõõdupuuks edasise elu hindamisel.

Kas aga tahame, et noorem põlv seda kuulates jõuaks veendumusele, et nad on millestki väga väärtuslikust mõistetud igavesti ilma jääma, sest see maailm on taandunud mineviku ligipääsematusse ruumi, kuhu ei vii tagasi ükski tee? Kuid neil on lihtne end trööstida sellega, et vanemate nostalgia õieti neisse ei puutu.

Loomulikult oleks see kõik suur arusaamatus. Midagi ei eksisteeri minevikus, sest ka meie mälopildid sealt on reaalne olevik meie praeguses ajus. Eesti Vabariigi Tartu Ülikool oli samuti tõelisest olevikust tulevikku vaatav generatsioon, kes valmistus ette eluraskusteks, mis osutusid suuremateks kui osati kartagi. Paljudel oli külmas üliõpilastoas tööd hulga rohkem kui lõbu ja tulevik mõttes eredam argipäeva majanduslikest ja õppimisega seotud mureddest. Sellises olukorras on ka praegu paljud meie üliõpilastest, kes loobuvad õppetöö pinges nii mõnestki momendi ahvatlusest ja plaanitsevad tulevikku. See toimub aga maailma paljudes

ülikoolides ja praeguse aja olukordade-tingimuste raamistikus. Ning kord muutub see aeg neilegi noorusmälestuste ainulaadselt armsaks, kuid kättesaamatuks maailmaks, millele vaadatakse tagasi samade tunnetega nagu vanemad Tartule.

Tartust tulevikku

Küsimus ei saa olla tagasipöördumises minevikku või ühe põlvkonna noorusmälestuste paremaks pidamises mõne teise omadest. Oluline on, et iga põlvkond eesti ühiskonnas tajuks oma kuuluvust sellesse ja tunneks endas tahet oma hariduskäigu ja tuleviku kujundamiseks, seda mingil viisil rakendades ka eestluse ja eesti kultuuri hüveks, nii nagu see toimus möödunud sajandil, nagu see peaks toimuma praegu välis- ja kodumaal ning nagu see võiks toimuda järgmiselgi sajandil.

Aktiivsed teod saavad ainult ja alati lähtuda vaid oleviku reaalsest olukorrast ja ei eelda seega äraootavat lootmist paremale tulevikule või passiivset nukrutsemist mineviku väärtuste kaotamise üle. Kui saame aru võimalustest ja kohustustest, mida annab ja seab meile globaalne eestlus ja meie mitmepalgeline kõrgkultuur, suudame ka oma noortes luua huvi, tahet ja vaimustust, mis põhjustaks neid siduma oma saatused eestlusega.

Tartu Ülikool pani aluse meie hariduse ja kultuuri siduvale koele ja meie globaalse ühiskonna tugevusele. Hoidkem seda varandust, sest selles on varjul kõik meie tulevikuvõimalused.

LAPSE SUU

*Jaan
Puhvel*

Roomlastel oli vanasõna *in vino veritas* ja meiegi teame, et lapse suust saab kuulda tõtt. Kui aga otsida mitte tühipaljast tõtt vaid hoopis tõdemusi inimvaimu mõtte-eostusist süvitsi, siis tuleb paraku joodikuist loobuda, mitte aga lastest, kelledele lisanduvad veel metslased ja vaimuhaiged, nagu Sigmund Freud seda selgesti tõdes.

Metslastest on antropoloogid, viimati Claude Lévi-Strauss'iga eesotsas, üht-teist ilmekat välja pigistand, ja skisofreenia uurimisest on usundilugu mõndagi õppinud. Meenutagem vaid Carl Jung'i *locus classicus*'t parandamatust vaimuhaigest kes aastal 1906 vedas tohtri palatiaknale ja palus

teda pilgusilmi päiksesse kiigata, nägemaks taevakeha türa mis pead liigutades kaasa kiikuvat ja kust tuul tõusvat. Jung ei saanud tolku ja märkis vaid hulluse kausta.

Hiljem tuli ilmsiks seni avaldamata kreeka papüürustekst Mitra-müsteeriumi liturgiaga, milles hilisantiigi usklikku juhendatakse päikeseketast vaatlema, millest laskuvat toru kust lähtub taevatuul ühes või teises suunas. Et pole tege- mist juhusliku kokkusattumisega nähtub tõigast et on ole- mas veel sama teemi kolmas teisend, keskaegsed maalid mil- ledel Maarja emaks saamine toimub jumalatroonilt langeva vooliku läbi mis suundub neitsisse ja mida mööda laskub püha vaimu (πνεῦμα = tuul, hingeõhk) tuvi.

„Kõrg“-kultuuri läbilõikeline religioonitarbija on sarna- sest otsesest osavõtlikkusest enamasti irdund, jättes kor- rastet müüdistiku elukutseliste ettekandjate hooldada. Mets- lane peab seevastu usundi oma käte ja jalgadega läbi elama ja vaimuhaige tunneb vaistlikku vajadust „oma“ tõde ilmsi kuulutada. Lapse juures aga, kui ta pühapäeva piiblitundi- dest solgutamatult alustab oma esmajuurdlust maailma alg- osiste üle, toimub kiires korras midagi haeckellikult inim- konna enda tunnetusarengut matkivat: tema mõtteilm läbib mõne aastaga motiivistiku milleks inimsugu on kokkuvõtlikult kulutanud arvukaid aastatuhandeid. Õeldu kinnituseks olgu toodud kolm näidet laste suust.

Septembri alul 1974 üht teaduslikku tööd lõpetades olin rai- sand kurja vaeva tõestamiseks kuidas müütides üldiselt ja vanairaani pärimusis eriliselt ürgmees on samaaegselt esma- kuningas, s.t. esimene loodu on ka algvalitseja. Töötoast lõunalauda siirdudes küsis äkki viieaastane Peeter: „Kas George Washington oli esimene inimene?“ Meil polnud kunagi juttu olnud Adamast ega esimesest inimesest ülepea; Ameerika ajaloo kuuldu alusel võrrastas laps ise riigi- isa inimkonna isaga.

Juunis 1978, vaadeldes lõputuid hauakivide ridu Fort Rose- crans'i rahvuskalmistul (Point Loma, San Diego) pahvatas järsku nelja-aastane Markus: „Jumal oli esimene kes suri!“ millele kuueaastane Andres kinnituseks lisas: „Jah, Jumal oli esimene kes taeva läks.“

Olin rabatud. Ristiusu kübemeid olid poisid võinud siit-sealt kuulda, võibolla oli nende hulgas ka taevamineku seik, aga kust võis pärineda teisend et Jumal oli esimene surija? Mu mõtted liikusid tahtmatult võimalikule seosele „Jumala“ ja vana-india veda-usu esmainimese ja „kuninga“ Yama (= vanairaani Yima) suunas ja Teisilma avastas ning asustas:

bahúbhyaḥ pánthām anupaspasānam
 saṅgāmanam jānānām
Yamām rájānam ...
Yamó no gātum prathamó viveda..

„kes paljudele raja välja vaatas,
 rahvaste kokkuviija kuningas Yama ...
 Yama esimesena leidis meile tee ... “

(*Rig-Veda* 10.14)

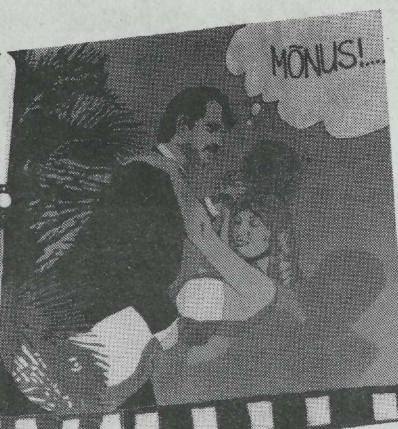
Etümoloogiline side pole mõeldamatu: kubiseb ju meie keel ürgseist indoiraani ja vanadest baltoslaavi laenudest nagu ristiusu *taevas* ja *rist* või marxiusu *sirp* ja *vasar*. Olulisem aga on et „jumala“ mõiste ise nelja-aastase lapse mõtlemises ühtus rohkem surmariigi ürgisaga kui meie kultuuris käibel mõistega. Paraku oli kuueaastase juures tasalülitus juba edenend „taevase isa“ suunas.

Sama nelja-aastane Markus oli paar kuud hiljem Kanadas sugulaste juures ja tajus seal äiksetormi, mis on tema kodupai-gas harv nähtus. Tema reaktsioon oli: „Kas välku on näha vee all?“ Milline iseäralik küsimus! Seletuseks oskasin endale anda taas vaid veda-hümne (*Rig-Veda* 2.35, 10.30) kus jumalikku Vetevõsu (Apam Napat) kirjeldatakse kui loitvat veesügavuse kaitsehaldjat kes valgust annab läitmatult (*dī-dāya anidhmāḥ*) ja hiilgab välku rüütatuna (*vidyútam vásānah*). Ilmselt kujutelm veealusest välgust on kuski inimese ürg-mälus ja võib kerkida esile nii vanaindia pühakirjas kui nelja-aastase mõtteilmas.

Lapse mütopöa aeg on üürrike: kuud vihisevad seal mööda nagu inimkonna sajandid. Pange tähele nende esimesi maailma-seletuse püüdeid: seal võib peituda sügavamad ürgusku kui me ial aimame.

Kokkuvõtte koostaja/kujundaja:
OLEV MUSKA (X WP noortetoimkonna juhataja)

KASEPLANKA!

Üks asi on üsna kindel. Oigemini, kindlaid asju on üsna mitu. Kas või see, et "kaseplanka!" on esimene täielikult noorte korraldatud suurüritus. Esimene noorte suurüritus Austraalia eesti päevade ajaloo. Noorte korraldatud! Noorte korraldatud, kuid mitte ainult noorte jaoks mõeldud. Varutakse ju eespool nimetatud suures ööklubis kohti lausa sadadele. Jah, nii umbes viiesajale ööklubilisele. Omavahel üeldes, noored tahavad vanadele näidata, et nende tublid võimed - noorte võimed - ületavad spordi, rahvatantsu ja koorilaulu piirid. Teadagi, organiseerimine eeldab organiseerijavõimeid. Aga ärge unustagem 40 minuti pikkust kunstipärast helifilmi! Ärge unustagem tantsuorkestrit! Noorte tantsuorkestrit! "Unstilise" filmi pealkiri

on "Kannikas kannika vastu". Si seadust ega arusaamatust, päris sulaselja pealkiri. Nii nagu nähk naha vastu ja hambahamba vastu, niisamuti kannikas kannika vastu. See pealkiri tähendab konflikti. Konfliktiks ei tsa eesti musta leiva ja linnaakste valge saia turustamise konkurentsis. Siin kohalikul Austraalia mandril aastast 1947 praeguseni. See tähendab pikka aega viitavat konflikti. Aga lahendus tuleb päris kindlasti, päris ootamatu lahendus. Jah, lahendus. Ja vist küll lahendus mitte sugugi õppetunnita.

Orkestrantidel ja lauljatel on "kaseplanka!" esitada kirev kava. On vaiksaid meeleoluviise, valsse, rahvapalaseid ja muud. Kuid mis seal salata, on vaja eitesid ja taate hoiatada, et tuleb diskomusikakki ja lärmakat rokki. Ja laulutekandeid eesti ja inglise keeles. Nii-melt seda näeb ette orkestrantide ja lauljate kirev kava. Kirev kava näeb ette kõike kõigi jaoks. Kõige eesti päevade publiku jaoks. Kõige jaoks ainsuses ja kõigi jaoks mitmuses. Just kõige ja kõigi jaoks. Siis kätartagem kõik sel puhul mitmuses ja üheskoos: "Kaseplanka!"

- Suleliigutaja.
(Leo Karlov)

**DETSEMBRIS'78
AUSTRALIA
X EESTI PÄEVADEL
SYDNEYS
TOIMUNUD
,NOORTEÕHTU'**

FILMIMISEL

SULEV : OLEV, SINA OLED X BESTI PÄEVADE NOORTEÕHTU FILMI REŽISÖR. KUIDAS SULLI MEELEDIB OLLA REŽISÖR?

Olev : kuidagi moodi ei meeldi. See on nagu merre hüpata ilma et oskaks ujuda. Sa ei oska ette kujutada kui raske on inimeste ees käituda nagu sa teaks, mida teha ja päriselt sul pole aimugi, mis juhtub... ja kui need inimesed on su sõbrad...

MIS ON FILMI NIMI JA TEEBA?

Filmi nimi on "Kannikas kannika vastu". (naerab) Pretty good, eh?... Alguses me tahsime nimeks panna "Päts Pätsi vastu" (naeratab), aga EMA ei lubanud... Jutu raamistikuks on eestlaste paguluselu - töölaagritest praeguseni... ammm... "historical fiction"iks võiks seda kutsuda... Seal on kaks peategelast. Mõlemad on pagarid. Üks küpsetab musta leiba -

ta on "good guy", kuigi ta kannab musta kaabut. Teine küpsetab saia ja kannab valgeid riideid - nagu ingel. Aga teda kutsutakse roosaks - obviously a bad guy... Nad hakkavad omavahel sõdima, kuna turg pole mõlemate kauba jaoks küllalt suur. Vahepeal tekib romanssi, ka nautu seksi (kui tsensoorid lasevad läbi). Muidugi on palju lakkumist, nagu eestlased ikka... Mis sa kurat veel tahad?!... Lõpp on võrdlemisi üllatav. Filmi tegevus toimub mitmel pinnal: kõige pealiskaudsem (ja ma arvan KASEPLANKA õhtu olukorras kõige tähtsam) on komöödia. Aga sügavamal pinnal see muutub tragöödiaks - ta tegeleb terve "kompromissi" küsimusega... kui oks ei paindu, siis ta murdub... KUIDAS FILMIKOMITEE TULI SELLE TEEBA PEALE?

Selle kohta võiks terve romaani kirjutada. See oli umbes... ammm... vist poolteist aastat tagasi, või peaaegu kaks, ma täpselt ei mäleta, kui ühel õhtul Maasepa saunas mõtlesime, et "Võiks filmi teha". Nojah! Joome veel! Panime reklaami NOORTEÕHTU, et saaks kasutada kõikide Austraalia eesti noorte kreatiivsust. Hah!!... Me ei saanud ühtegi vastust! (sülitab) Lõpuks saime

kokku umbes 10 käsikirja või ideid. Reis kõikides oli asju mis meile meeldisid, nii et ei osanud otsustada, missugust kasutada. Panime kõik põrandale ringi. Pistisime pudeli keskele ja panime keerlema. Kui pudel seisma jäi, näitas see Ena Nõmme käsikirjale. Sealt tuliigi see leiva/saia mõte. Aga skript on arenenud nii palju... areneb praegugi : kui midagi on võimatu teha, või kellelgi tuleb põnev idee...

...ta tegeleb terve 'kompromissi' küsimusega... kui oks ei paindu siis ta murdub...!!

KAS ON OLMUD SUUREMAID PROBLEEME?

..(paus)... Jah... hmmm... Esiteks rahaline olukord on vilets. Kõik asjad filmiga ühenduses on nii kallid! Selle tõttu me oleme pidanud väga primitiivseid meetodeid kasutama ja filmi tehniline külg on muidugi kannatanud. Teine probleem on organiseerimine. Inimestel on ebamugav mitu korda enne päikesetõusu kuskil kokku saada, mitu tundi tööd teha ja teada, et selle tulemus on võibolla ainult 45 sekundit ekraanil. Originaalselt pidi filmimine lõppema augustis. Hah! Nüüd on juba septembri lõpp....

KUST LBITI TÕRUST JA VAHENDID FILMI LÄBI VIIEISEKS?

X EP peatoimkond pani kõrvale teatud summa filmi jaoks, mida näitame kava osana KASEPLANKA õhtul. Me kasutame NOORTEPÄEVADE filmiaparati. Peale selle oleme saanud lõpmatut abi mitmete huvitatud Sydney eestlaste poolt - kostüümide laenamisel, masinate ja lampide kasutamisel, privaatmajade kasutamisel ja ümberseadmisel... nimestik on pikk. Nad kõik teavad, kes nad on. Terve filmikomitee on nendele väga, väga täulik... KUIDAS OLED ISE RAHUL?

Ei jõua oodata, kuni see lollus üks kord ära lõpeb.

KUAS ON MAAILMA ESIETENDUS?

27dal detsembril, st. KASEPLANKA KLUBIS, Paddington'i raekojasaal - kui jõuab valmis õigeaks....

CREDITS

...head isu. Besti rahvas! Kunagi mõõdunud aastal (1977) kuus noormeest istusid lauda, jõid Farnoldsi 71a. Private sin Cabernet Shiraz'i (Pour Gold Medals), tõmbasid Havana sigareid ja rääkisid saunajuttu.

Peale lühikest aega olukord muutus tõsiseks. Õhtu lõppes kibude tühjaks joomisega, Havana tubaka närimisega ning veiniga juustepesemisega.

Need kuus kangelast olid Olev Muska, Lembit Salasoo, Olev Salasoo, Juhan Lübek, Lembit suur ja Sulev Kalamäe. Abilisid oli mitu, Harald Kirilbe nendest kõige silmapaistvam.

Purjuspeaga määrati filmijuhiks Olev Salasoo, kes aga häbelikult tagasi astus. Korvetades ennast saunahaaju vastu, kiirelt meelt muutes ta vapralt jälle ette astus.

Soh! Starrig karin Alas, Karl Kalle Vello Annuk, and Erik Westman in "kannikas kannika vastu"; jätku leiba!!!

POST MORTEM

Kõik tahavad teada, mis filmiga oli viga KASEPLANKA õhtul kui seda näidati. Ma teatan teile, et ei oleks mingit arusaamatust....

Kolmapäeva pealelõunal (st. paar tundi enne KASEPLANKA algust) puhastasin filmi, et oleks ilus pilt ekraanil ilma mingite plekkideta või tolmutükkideta. Seda ma tegin puhta piiritusega ja vatiga. Proovisin enne teise filmi peal ära, et kontrollida, et film ei lahustuks ära. Ei lahustunud. Puhastasin siis kõik 600 jalga ära - poolteise aasta töö.... Siis pakkisin ära kindlasse kohta, et midagi ei juhtuks.

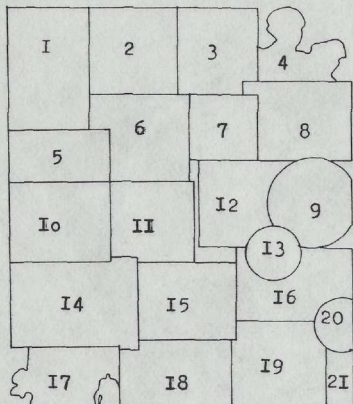
Kell 9:30 KASEPLANKA õhtul avasin paki ning panin projektoril käima. Alles siis nägin ja kuulsin mis oli juhtunud. Piiritus oli filmi sisse imunud ja film tõmbus laineliseks. Vatt oli ära hõõrunud pealmise kihi magneetilisel häälerajal - rohkem siit kui sealt. Kui seda taipasin, ma nutsin....

Vabandan oma lolluse eest.
- CRAV (Olev Salasoo)

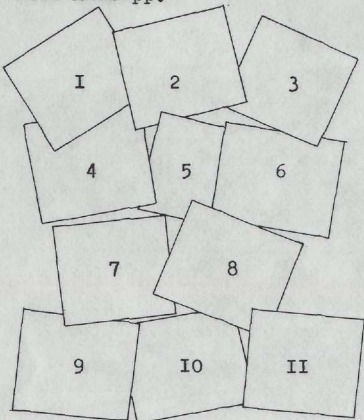
fotos PETER MAASEPP

I. Vello Annuk 2. (filmijuht) Orav Salasoo 3. Arno Muska, Lembit Suur, Ingrid Slamer, Sulev Schwalbe 4. Erik Westman 5. Michael Payne, Sven Tõnison, 6. Karl Kalle 7. Orav, Karl, Karin Alas 8. Karin, Ingrid, Vello, Karl, Olev Muska, Michael 9. (inset 8) Kingad jalast, püksid maha! 10. Orav, Arno II. Sulev Kalamäe, Lembit Salasoo, Vello, Orav 12. Karl, Juhana Lübek 13. (inset I2) 14. Maroubra Highway Patrol, Vello 15. Karl, Karin 16. Peeter Martinson, Anu Meister, Taimi Saarepere 17. Vello, Orav, Karl, Sulev K. 18. Karl, Karin, Orav 19. Karl, Paul Kangro, Peeter, Orav 20. L. Suur 21. L. Salasoo.

I. Maalitud Panoo 2. (Noortetoimkonna juht) Olev, Orav 3. Ingrid, Taimi 4. ?, Jaan Laumets, Tuški 5. Ants Tartu 6. Orav 7. Agu Tohver, Mark James 8. Ingrid, Aita Salasoo 9. Orav, Ingrid 10. Ena Nõmme, Peeter Kalmar II. Mara/ Nils Maasepp.

LÜHIKE...

"Kui kole ropp! Fui!!"
 "Elus on nii palju ilusaid, miks sellest meie noored filmi ei teinud?!"
 "Kõik see joomine ja vandumine, ega me pole niisugused!"
 "Kas meie noortel siis pole mingit esteetilist tunnet?!"
 "Nii palju töö ja raha eest ootasime küll midagi paremat!"

Küsimus- ja hüüumärgid, häiritud tunded, kokkunenud näod, itsitamine ja iga teine võimalik reaktsioon väga positiivsest väga negatiivsest järene selle huvitava ja originaalsele mõttele, et filmi teha.

Lõbustav või vastik, hea või halb; kindel on, et KASEPLANKAL näidatud film "Kannikas kannika vastu" tekitas suurt ärevust ja sai olema X EP võibolla kõige rohkem arutatud sündmus.

Filmi põhiline sündmustik oli hea aga aegajalt venis valminud produkt ja jättis veidi toore ja viimistlemata mulje. Näitlejate prestatsioonid olid head ja mitmed stseenid olid hästi välja mõeldud ja filmitud, huvitavate efektidega. Tehniliselt oli küll aga päris kehv: häältest oli raske aru saada ja pildi kvaliteet oli ebahütlane.

●●Lõbustav või vastik,

hea või halb;
 kindel on, et

KASEPLANKAL näidatud film
 'Kannikas Kannika Vastu'
 tekitas suurt ärevust●●

Hiljuti nägin filmi jälle. Ravimise nõu, mida anti oli, et karpida siit ja säält, ja uus koopia teha ja eestikeelseid subtiitleid lisada.

Võibolla inimestel on tendents reageerida kas mustalt või valgelt. Et tarvitati väljendust "Laku perset!" ei peaks tähendama, et vanemad inimesed kohe terve filmi mõistavad hukka ja sama väljendust ei peaks ka mitte olema ainus põhjus, miks paljudele noortele film meeldis.

- Rootsi Anu (Anu Meister)

...JA PIKK

Juba üksel selgus eel-reklaami mõju tulemused; suur rahvamurd tunglest viimaste istmekotade müügilaua ümber. Siis, kui pääsmeid ostvast rahvahulgast läbi sai, ootas ees meid Doria Ohandi karastava joogi-klaasi ja õhtu kavaga. Ta manitses klaasi mitte kaotada, sest õhtu jooksul võib see veel abiks olla.

"Kaseplankat?" See on ju nii päris kodumaaliselt tuttav! Aga kas see siiski nii on? Öökubi? Jah, see on tuttav. Aga kaseplanka? kasepuu? Kas siin on tegemist kasega? Kask, mille valge koor mustade triipudega on meie kodumaa tuntumaks puuks oma romantilisusega kui ka tarbekusega. Kasepuust saab planke silla ehitamiseks. Sammuti saab kasest viitsu ja vihtu nii kuivaks kui kuumaks saunaks. Ah nii! See salakaval moonutatud sõna on paljutõotav ka täna õhtul.

Astume saaliuksest sisse. Meile tulevad vastu elegantset riistetud noored daamid abivalmilt meid lauda juhatama. Sõbraliku naerutusega vabandavad nad õhtu populaarsusega kaasaskäivat rahvamõlust tingitud ruumipuudust. Meist ruttavad mööda teismikud oma esimestes peorüüdes. Mustades frakkides sisenevad küllalised Melbourne'ist, kõigil "Särts'ud" rinnas. Adelaide'i andekust, pealinna pidulikust ja muude maade maitsekust oli külluses. Taimi Saarepere poolt korraldatud peolaudadel olevad maitavad suupisted, laudade kohal hõljuvad hõbedased heeliumpallid ja palmipuud muudavad hubaseks ja romantiliseks peosaali. Muusikasalvest pakutakse "meeleolumuusikat".

Oma lauda jõudes ja esimest karastavat jooki neelates, peatab pilk suurel panool, mis on tõmmatud mõlemale poole orkestri poodiumit.

Keegi seletab, et täna õhtul näeme esimest tõsist filmi eestlaste elust Austraalias ja need, kes sinu kõrval istuvad, on selles filmis peaosalised. Vaata, vaata, ütlesin mina ja otisisin tervisevõtmiseks pu-

delit. Enne kui jõudsin selle toimingu, olid kolmasid orkestrit esimesed elavad helid. Orkestri koosseisus esinesid meile tuntud muusikud; Olev Kuska, Olev Salasoo, Lembit Salasoo, Mark James, Peeter Kallmar, Agu Tohver, Jaan Laumets, Avo Karm, Lembit Suur, Martin Lukas ja Toivo Pilt, kelledele liitusid vokaaliosades Monica Risti, Karin Alas, Ingrid Olamer, Aita Salasoo ja veel paljud teised. Oli päris selge, et muusikaline osa sel õhtul tuleb võimas ja noorte poolt nauditav. Nii see oligi. Tõendiks sellest oli täiskasvanute tantsupõrand ja lisapalade nõudmine: Orkestri esinemine andis jälle tunnistust meie noorte muusikalisele andekusele, mitmekesisusele ja tolerantsusele. Samuti pälvisid märkimist meie lauljatarid.

Tänapäeva noorte populaarne muusika, ütleme "kõva muusika" on sageli kuuldavasti põlu all või sinna minemas. On arusaadav, miks osa seda muusikast seal on. Ei ole aga arusaadav, miks hea "kõva muusika" samasuguse mitte ära teenitud halvustuse osaliseks saab. Sest lõppudelõpuks on ju ikka inimene see, kes vastavalt oma võimetele loob või loodut naudib. Kuuldes ja nähes meie noori võimelisi lauljatare esinemas, kaasaelavalt kogu sõna-viisi tervikule, tekkis kahtlemata heameel teadmises, et vaatamata vanemate kriitikale on julgeid noori uusi teid otsimas ja neid ka leidmas.

Nii me siis seal istusime, jälgisime, tajusime ja isegi proovisime seda moodsat jalakeerutust kaasa teha. Peab ütlema, et rangete tantsureeglite puudumine annab võimaluse kõikidele oma indiviidualsammudega tantsust osa saama. Peale mitmekordse katse tantsurütmiga kaasa liikuda, jäigi ma, vahassee eneseleidmisetunne vaatamata kuulmise kaotamise ja põrancelaudade murdumise hädaohul. Kellele "kõva" muusika moodne tantsurütm rahuldust ei pakunud, võis nautida meie noorte tantsuansamuli omloomingut. Selle ettekandjateks olid Ene Lõhne, Ene Juurma, Kaili Juske, Peeter Kallmar, Aadis Alvre, Sulev Kalameie ja Elna Aalda.

Kõnda kuuldes too õhtu, täieliku noorusliku eduga, õhtu tulpunuti poole: filmi "Kannikas kannika vastu". Nagu niisugustel puhkudel kombeks on, olid ka sel õhtul filmi peaosalised kohal. Oli hea meel kavalt nimesid lugeda näha, et jälle kõik teatralased on noored. Nii lugesime, et Karl Kalle esines Kalev Donald'i osas, Karin Alas mängis Linda Piigi, Erik Westman oli Tõrv, Vello Annuk oli Piig ja Lembit Salasoo mängis Ronald McDonald'it. Siis oli veel terve hulk teisi teatralasi.

●●Vaatamata vanemate kriitikale on julgeid noori uusid teid otsimas ja neid ka leidmas●●

Filmi pealkiri tähendab: "Kust leiva kannik valge leiva kannika vastu". Filmi ainetik käsitleb eestlaste saabumist Austraaliasse ja sellele järgnevat kohaneemisprobleemi. Musta-valge vastukäitvuse probleemi on selles filmis mitmesuguselt illustreeritud. Kust-valge näilisele probleemile võib ju igati oma tõlendamise anda, kuid kui näha musta ja valget sama skaala härmusteks, siis peame ka aktsepteerima vahepealsete hallide toonide olemasolu. Samuti kui aktsepteerime hallide toonide olemasolu koos musta ja valgega, peame ka aktsepteerima võimalust teiste värvide olemasolus ja ka võimalust musta-valge võistlusest loobumisest ja hoopis muu värvi omistamisest. Selles filmis näeme kuidas Kalev Käkk Donald musta-valge sõjale kätse, ja Iõ ja hoopis palju kirevatemates roosadesse rüüdesse rüües.

Filmis "Kannikas kannika vastu" kehasust musta-valge võitlust rukkileiva- ja saiaküpsetajate parimate vaheline konkurents.

Nüüd siis küsime: kas film oli hea? Kas see, mida taneti filmis edasi anda, tuli esile? Kas olime rahul sellega, mida nägime ja kuulsime? Kas need, kes filmimisega seotud olid, jäid oma tööga rahule? Viimasele küsimusele saavad vastuse anda filmi kaastöölised. Otsustades publiku naeruplagina järele filmi-

õhtul ja hilisemate kommentaaride põhjal, võiks üldiselt öelda, et see film pakus kõigile midagi. See ei olnud mäge lake, mille ainu-eksiks heaks küljeks oli ta lühidus. Arvan, et sellise filmi väärtamine ei olnud ajaraiskamine. Film näitas elitumist, mis noortele on naeruväärneks väärnähteks. Kui need jooma- või "liigutegemise"-tseenid liigselt jõulisena esile tulid, siis ainult seepärast, et sellised need on. Kui eestikeelseid ausad kehaosade nimede kasutamine kellegi peentundeid rikkus, siis oli see ainult kuulaja viiga. Armas lugeja, eestikeelseid "neljätähelisi" sõnu on palju enam kui koha-peakse keeles. Nende kasutamine sobivatel momentidel, nagu selles filmis, ainult rikastab ja taas-elustab meie väliseesti keelt.

Filmi linastamine kahjuks kannatas helilindi puhastamise juures tekkinud aparatuurse, a. Sünkroniseerimine ja hääle kvaliteet tähti tegi peaaegu võimatuks nüansside jälgimise. Ma loodan, olenees muidugi praktilistest võimalustest, et leidub rahasummasid nende heliivide parandamiseks. Vaatamata mõningatele viperustele ja võrdlemisi madalale eelarvele, näitas see film veelkordset meie noorte mitmekesisest võimeid. Miks mitte vändata film siin Sydneys, mis oleks konkurentideks "Libahundi- le"? Karin Alas ja Karl Kalle peaosades filmijuhi Olev Salasoo ja kõikide teistega näitasid, et võimeid meie noortel selleks on.

"Kannikas kannika vastu" lõppedes linastati Melbourne'i noorte poolt reklaamfilm "Särts" Melbourne'is aprillil 1979 peetavate Noorte Päevade kuulutusena. See oli tenniseliselt hästi õnnestunud lühifilm. Jälle kiitus teijatele.

Kaasa elades kõigile noorte üleelikeustele, ütlesin lõpuks oma kaasale: "Enne kojuminekut saan minagi ühe tembuga haakama!" Võtsin Noorteõhtu kava, keerasin selle äranäidatud joonte abil paberist lennukiks ja lennutasin ta hüüdes "Elagu Eesti noorus!" saatel rahva sekka.

- O.P. (Olav Pihlak)

Paul
Reets

Kunstiajalugu ei kuulu just eriti tähelepanuäratavate teaduste valda. Seda märkimisväärsem, et just sellel teadusalal on Helmi Üprus korda saatnud seda, mis suuremat tähelepanu äratav. Aastal 1969 ilmus temalt kirjutis *Etnograafia Muuseumi Aastaraamatu XXIV* köites, pealkirjaga *Eesti rahvakunst kunstiajaloo aspektist*. Selle kirjutise esimene lause märgib rahvakunsti uurimise seniseid suunasid ja see kõlab sedasi: „Eesti rahvakunsti on käsitletud peamiselt esemeliikide, materjali ja tehnikate seisukohalt.“ Õige!

Kirjutise lõpulauses on kokku võetud napilt 30 lk. pikkusega – õieti küll lühidusega – uurimise, tundmise ja tähelepanekute tulemused: „Kuid niigi võime kokkuvõttes väita, et traditsioonide vastupidavuse, s.o. tugeva säilitamise tendentsi kõrval ei ole eesti rahvakunst oma arengu pikkade sajandite kestel seisnud mingis isoleerituses, ei ole elanud mingit immuunset elu, vaid on pidevalt omanud ajaloolisi vahendajaid ja kokkupuuteid nii teiste sotsiaalsete kihtide, naaberkultuuride kui ka kultuuri ja kunstistiilide üldise arengukäiguga.“

Kas on vajagi sellele lisada, et kui rahvakunst ei olnud isoleeritud ega immuunne, nagu seda immuunset isoleeritust iselaadi rahvuslikuks ideaaliks ja *a priori* väärtuseks on peetud, eks siis rahvas ise ka oli nagu tema tehtud ja kujundatud kunstki – teisem ja õigemalt reaalsem kõigest sellest, mida rahvast senini on ettekujutatult idealiseeritud. Helmi Üpruse sõnastuses on kunstile võidetud laiemat pinda, selle ajaloole sügavamalt tähendust ja nende tunneta- misest vahedamat reaalsust.

Aastal 1971 ilmunud raamatus *Tallinna etikukivid* on vaatlusalustele lähenetud ümberpööratud suunast. Linnas toodetud dekoratiivkunstile on leitud eelkäijad rahvakunstis esinenud motiividest. Kunst kui eluga seotud nähtus omab alati sidemeid – sellega, mis oli ja sellega, mis on.

Helmi Üprusele küsimus ei olnud ainult motiivide sarnaduse otsimises; see oleks lihtne ülesanne olnud. Eelkõige on teda huvitanud suhe ja side üksiknähtuse ja ajastute vahel, ilma milleta ükskõik kui suure tähtsuse ja tähendusega nähtus jääks isoleerituks ja immuunseks, isegi seletamatuks. Teoreetiliseks isoleeritud nähtust saab küll kiita, imetle-

da, esile tõsta ja ülistada, selgitus käib aga sidemete ja suhete näitamise teed. Selgitus on selguse tulemus ja sihiks on tervik.

Tallinna vanalinna regenererimise plaanidest on palju juttu tehtud, nii ja teisiti. Ilma Helmi Üpruse raamatuta *Tallinn 1825* (ilmus a. 1965, sisaldades joonestuste ja plaanide reproduktsioone 1825.a. Tallinnast, millede originaalid autor avastas Moskva Sõjamuuseumi arhiivis) kõik regenererimise plaanid paratamatult oleksid olnud liigselt teoreetilised. 1825. aastal täpselt joonestatud tänavate kaupa toodud fassaadide read võimaldavad arvestamist ka lammutatud, eriti aga aja jooksul ümber ehitatud hoonete endise ilmeaga.

Tallinna vanalinna kui terviku taastamine — kuidas ja millal see kord teoks saab, on ise küsimus — oleks hoopis raskem ilma Helmi Üpruse avastuste, arvamiste ja ettepanekute ta, mis jäävad kindlalt arvestatavateks teguriteks. Asjaolu, mis seda näitab, et kuigi kunstiajalugu teadusena suurt tähelepanu ei ärata, arvestada tuleb temaga siiski ja mõnikord väga oluliselt peale selle.

Tallinna keskaegsete eluhoonete aja- ja kujunemislugu on lühidalt kokku võetud Helmi Üpruse ettekandes *Das Wohnhaus in Tallinn vor 1500 (Acta Visbyensia, 1976)* ja lühiuurimuses *Keskaja elamutüüpidest Tallinnas (Restaureerimisalaste artiklite kogumik, 1976)*.

Keskaja Tallinnale tüüpiliseks peetud ja sellisena esile tõstetud suurkaupmeeste ilmekamate eluhoonete kõrvale on mainitud uurimustes asetatud nendest hoopis erinevate eluhoonete kujunemise võimalused, tulenemine kohalikest oludest ja nõuetest ning nende asetus linna plaanis ja tänavapildis. Kõige lõpuks see meie ajale tegelikult tähtsaim: säilinud ehituste olukord ja taastamise võimalused. Tänavakaupa, majahaaval, nii seest kui väljast: sedasi on Helmi Üprus sõna tõsisel mõttes terve Tallinna läbi töötanud. Tulemusena oleme saanud teadmise Tallinna vanalinnast nii nagu ta oli ja põhiliselt ka edasi on, ümberehitatuna küll ja suurte lünkadega läinud sajandi ehitamiste arvel. Sellega on Tallinna ehituslugu oluliselt selgem, jällegi nii mitmes suunas ja terviklikkusele suunav, püstloodis läbi aja. Paberil või siis tegelikultki teos-

Kolm meelitust...

...Leelole

© Peeter Sepp 1979

ARMSALT

Musical staff 1: Treble clef, 4/4 time signature. Dynamics: *mp*, *espress.*

Musical staff 2: Treble clef, 4/4 time signature. Dynamics: *dim.*

Musical staff 3: Treble clef, 4/4 time signature. Dynamics: *f*, *sempre dim et rit*, *PPP*, *v. aeglaselt*. Performance notes: *ad lib.*, *clicks on D*, *PPP sempre cresc. et rit*, *fff*.

Musical staff 4: Treble clef, 4/4 time signature. Dynamics: *mp*, *f*, *dim.*

13

Handwritten musical notation for measure 13. It features a treble clef and a 2/2 time signature. The melody consists of quarter notes with stems pointing up, each with a sharp sign above it. The notes are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. The first measure is marked with a piano (*p*) dynamic, and the second measure is marked with fortissimo (*ff*). The time signature changes to 2/4 for the second measure, which is marked with pianissimo (*pp*). The notes in the second measure are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

15

Handwritten musical notation for measure 15. It features a treble clef and a 2/4 time signature. The first measure contains a whole note with a wavy line above it, marked with mezzo-piano (*mp*). The second measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with mezzo-piano (*mp*). The time signature changes to 4/4 for the second measure, which is marked with mezzo-piano (*mp*). The notes in the second measure are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

20

Handwritten musical notation for measure 20. It features a treble clef and a 4 1/2/4 time signature. The first measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *rubato, intensiivne*. The second measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *rubato, intensiivne*. The time signature changes to 6/8 for the second measure, which is marked with *rubato, intensiivne*. The notes in the second measure are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

22

Handwritten musical notation for measure 22. It features a treble clef and a 7/8 time signature. The first measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *rit.*. The second measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *mf*. The time signature changes to 5/8 for the second measure, which is marked with *mf*. The notes in the second measure are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

26

Handwritten musical notation for measure 26. It features a treble clef and a 7/8 time signature. The first measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *sfz*. The second measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *cresc.*. The time signature changes to 4/8 for the second measure, which is marked with *rubato*. The notes in the second measure are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

29

Handwritten musical notation for measure 29. It features a treble clef and a 6/8 time signature. The first measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *sfz*. The second measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *in strict time*. The time signature changes to 3/8 for the second measure, which is marked with *in strict time*. The notes in the second measure are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

32

Handwritten musical notation for measure 32. It features a treble clef and a 3/8 time signature. The first measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *f*. The second measure contains a quarter note with a sharp sign above it, marked with *cresc.*. The time signature changes to 4/4 for the second measure, which is marked with *ppp*. The notes in the second measure are G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4.

Hillar Liitoja

tatud üksikehitus on iseenesest ainult piiratud võimalus. Tervikule osutamine on aga elule kinkimisega võrdne.

Olemuselt ja ulatuselt samalaadne töö jäi Helmi Üprusel alustamise ja eeltööde poolele: mõisahoonete ja mõisaansamblite inventariseerimine: nende arv, säilimisseisund, kunstiline väärtus ja taaskasutamise võimalused. Seda suurelt alustatud tööd peavad nüüd teised jätkama.

Lühidalt ja kokkuvõtlikult oli Helmi Üprus seda ajastut, mil enamus tähelepanuväärseid mõisaansambleid rajati (18. sajand ja 19. sajandi esimene pool) kujutanud 1965.a. ilmunud *Eesti arhitektuuri ajaloo* vastavates peatükkides: barokk ja klassitsism. Sellele lisandub lühiuurimus *Tartu varaklassitsistlik arhitektuur (1775 - 1800)*, mis ilmus 1969 (*Tartu R. Ülik. Toimetised* 229). Siinjuures tuleb esile tõsta lühidust ja kokkuvõtlikkust. Nende omaduste all võib tavaliselt mõista eelkõige „niisama-lühendamist“ ja väljajätmist. Helmi Üprusele lühidus ja kokkuvõtlikkus on eelkõige distsipliin, korraldatus, süsteem. Ajapuudus ja töö rohkus võisid selle ühed ja välised põhjused olla, kuid pigemini tundub see olema vahend pikema ja põhjalikuma töö tulemuste kinnitamiseks.

Iga kokkuvõtte ja ülevaade on nõudnud pikkade aastate pidevat tööd, seda on selgesti näha. *Eesti arhitektuuri ajaloo*s kirjutatud peatükkides, kus kõik kõrvaline, ainult huvitav ja ilustav lihtsalt puudub, näeme et seda on lihtsalt väljeditud. Võtame näitena seal toodud lühikese ülevaate mõisahoonetest ja mõisaansamblitest, kus tuuakse esile ehitused, stiilide muutused, kujunemised ja päritolud. Sellise järjekindlusega ja esitamise loogikaga nagu oleks sellel lühikesel tööil olemas pikem ja põhjalikum eelkäija.

Siinjuures tuleb nentida, et see ülevaade mõisahoonetest on saanud ja ka jäänud ainukeseks eestikeelseks sissejuhatuseks sellele teemale. Ei saa ka saksakeelne kunstiloo kirjandus suurema arvuga hoobelda. Heinrich Pirang'i *Das baltische Herrenhaus I - III*, 1926 - 30) oli juba oma ilmutamisel täiesti aegunud, ebatäielik ja ebamäärase käsitlusega raamat. Sealt ei olnud midagi võtta, välja arvatud aadliperekondade ajalugu, mis on küll huvitav, aga ehitusloole siiski kasutu lugu. Nõnda siis oli, et mõisahoonete kunstiloole eelkäijat ei olnud, Helmi Üprus ise sai eelkäijaks sellele osale Eesti kunstiajaloo. Sööti jäänud

ala see oli! Ja ometi on eelkõige mõisahoonete arhitektuuris leida kaunimaid näiteid Eesti hilisbarokist ja klassitsismist.

Helmi Üpruse viimased kirjutised ilmusid ajalehes *Sirp ja Vasar* (30.6.78:8j; vrd. nr. 3 & 4, 1977) ja käsitlesid mõisahooned. Selgitus ja aruanne, mure ja hoolitsus ehituste eest, milliseid viimase poole sajandi jooksul on aina lõhutud, hävitatud, hooletusse jäetud. Ehitused, mis on osa meie kultuurist ja ajaloost. Igal juhul rohkemalt osalised kui seda arvame ja palju rohkemalt kui tahame.

Meenub Kristjan Raud, kes õhutas vanavara korjamisele tollal vastasutatud Eesti Rahva Muuseumile, ja kes aastaid hiljem sama õhina ja murega nõudis arusaamist, kaitset ja hoidmist endiste mõisate parkidele. Ta nimetas neid parke varanduseks! Et mõisahooned kuuluvad mõisapargi juurde on nii loomulik, et seda korratagi ei maksa. See kõik meenub, kui lugeda Helmi Üpruse viimaseid kirjutusi, kus ta mure ja hoolega peab ikka ja jälle selgeks tegema, et hoida – tuleb hoida seda, mida ajad on meile väärtustest andnud. Rahvakunst, linn, mõis, talu – kõik on tervik.

Helmi Üprus tavatses ütelda: kunstiajaloo tundmiseks on ühest elust vähe! Aga ei ole kellelegi rohkemat antud – ega ka võtta – kui vaid see üksainukene elu. Töö, mis Helmi Üprusest jäi – see, mis ta ise tegi ja lõpule viis ning see, mis teistel pikkade aastate jooksul lõpetada tuleb – näitab, et ka ühe eluga tehtud tööd annab tublisti mõõta. Nagu oleks tema töö ta elumõõduks saanud... Tema pilguga vaadates avaneb suuremale hulgale linn ja maa ja rahvas läbi aegade, mis ei ole mitte alati kerged olnud, avaramas vaates. Koos sügavama teadmisega seostest, millised on sidunud aegu ja maad ja inimesi, võõraid ja omasid, algusest peale, tänaseni ja homsessegi seovad.

Heino
Jõe

Arvo Mägi *Ajaraamat* (vt. AK 5/79:36) on sõnademänguliselt *Aja Kirja* poolvend – sõna ja mõiste on üsna uued. Sisult on *Ajaraamat* kronoloogia vormi surutud ajalugu, nagu neid oleme harjunud nägema väga lühikestena konventsionaalsete ajaloo- raamatute lõpus. Arvo Mägi on kronoloogia osavasti paisutanud raamatuks, mis jutustab eesti rahva elust ja arengust maailma ajaloo taustal. Maailm ja Eesti on raamatus eraldatud trüki- kirjadega – kus Eesti mängu tuleb, seal muutub kiri rasvaseks.

Lugu algab 10 000 aastat enne Kristuse sündi ja jõuab välja kuni A.H. Tammsaare juubelini a. 1978, pulseerides alul aasta- tuhandete, hiljem sajandite ja lõpuks aastate kaupa.

Mägi on ladus ja mõnus jutustaja. Seda mainet hoiab ta ka *Ajaraamat*us. Vaatamata kronoloogiate kalduvusele igavaks muutuda jääb raamatu lugu elavaks kuni viimase leheküljeni. Autor järgib tänapäevast läänemaist ajalookäsitlust, märkides ära kui tegemist on oletustega. Hinnangutes ja kokkuvõtetes on ta endastmõistetavalt Eesti iseseisvuse ja paguluse poliitika joonel.

Ajaraamatu layout ja illustratsioonid Otto Pajult on meeldi- valt teostatud. Illustratsioonide ainevaliku üle võib vaielda. Kuigi dekoratiivsed, kajastub neis rohkem etnograafiamuuseum kui ajalugu. Sama meeldivalt võinuks Paju esitada ajaloolisi ehitusi või dramaatilisi sündmusi. Eeldada võib, et kunstnikule pakuti illustreerimisel temaatilist nõuannet.

Värvitrükis kaardid mitmesuguste must-valgete viirutuste ja varjutuste asemel (millega oleme vastumeelselt harjunud) on Vello Kallaselt jateevad raamatu omakorda käepärasemaks ja rõõmsamaks. Läänemere-ruumi ülevaatekaartide detailivähesus tuleb asjale kasuks. Vabadussõja tandri kaardil olnuks huvitava- vam lugeda rohkem nimesid.

Ajaraamatu ilmumine ajal, mil paguluse omaaegne kirjanduslik vahvus on üsna mandumas, muudab selle sündmuse eriti rõõmus- tavaks. Raamatut ära pannes jääb aga pähe pusklema üks vasta- mata küsimus: kellele see raamat on mõeldud? *Ajaraamat* pakub kahtlemata kõige rohkem nendele, kes iseseisva Eesti koolis (nagu autorgi) on õppinud Eesti ja maailma ajalugu. Värsken- dav informatsioon kronoloogilises esituses muudab värvid ues- ti elavaks. *Ajaraamatut* vajavad aga kõige hädapärasemalt meie võõrsil sündinud ja siiski veel eesti keelt valdavad noored. Kuidas seda nendele anda? Jälle on vaja Metsaülikooli.

Ilmar
Mikiver

Kui palju peitub inimeses eri psüühhilisi seisundeid? Carl Sagan oma Eedeni lohede menuris (*Dragons of Eden*, 1977:42) arvutab nad välja: vähemalt kaks kümne-triljonendas astmes, see on kaks korrutatud iseendaga 10^{13} korda. See olevat rohkem kui kogu universumis partikleid (elektrone ja prootoneid)! Ent kui paljusid neist eri seisundeist inimene ise tunneb ja teab? Kui loeme 'normaalse mõistuse' üheks selliseks ja lisame juurde kõik teadaolevad hullumeelsuse liigid, ei saa me ikkagi rohkem kui vahest paarkümmend. Ent pea-pea! Kas ei tule eri psüühhilisteks seisunditeks lugeda ka kõik kunstiteosed, kõik eri raamatud, jah, isegi kõik eri luuletused? Miks mitte. Kuid ka siis jääb ikka veel miljonite kaupa uusi võimalusi – poeetidele, hulludele ja armunuile, nagu ütleb Shakespeare, kelledele Dryden lisab veel joodikud – et luua üha uusi ja erinevaid fantaasia-seisundeid.

Selle väikse kõrvalepõikega tahan alla kriipsutada kodu-eesti kirjanduse paranoiidset vaesust Stalini aastail, kui tohtis kirjeldada ainult nelja psüühhilist seisundit. Nendeks olid: 1) ohvrimeel 'Isamaasõjas' (nagu August Jakobsoni juttudes ja näidendeis või Eduard Männiku novellikogudes); 2) normiületamine töökohal, eriti kolhoosis (Hans Leberechti *Valgus Koordis* 1949, Juhan Smuuli *Kirjad Sõgedate külast* 1951-55); 3) tänutunne vene rahva geeniuse vastu (Smuuli *Jäine raamat* 1958) ja 4) aukartus 'karmi, kuid õiglase' parteivolniku ees, kes kõik probleemid ära lahendab ja kelles mõistagi tuli näha Stalini kohapäälset esindajat. Viimasest näiteid tuua on ülearune, sest see olek esineb läbiminevalt kõiges, mis perioodil 1945-55 trükist ilmus. (Kuigi hiljem on hakatud kõike tol kümnendil viltuläinut nimetama 'isikukultuseks', püsib parteivolniku kirjeldamine 'karmi, kuid õiglase' kohtumõistjana ikka edasi – näit. Egon Ranneti romaanis *Kivid ja leib* 1972.)

Pärast Jossif Vissarionovitši surma 1953 viibis kogu nõukogude kirjandus kolm aastat koomas. Hruštšovi veebruarikõne 1956 (nn. 'sula' ehk 'kevad veebruaris') aitas meele-märkust taastada, kuid – *nota bene* – mitte esmajoones partei-töötajatel, vaid teistel, harilikumail lihtsurelikel.

Nii veereb juba samal aastal Eestis *Loomingu* veergudele *bossa nova*, uus laine psüühhilisi olekuid, mida ei ole dik-

teerinud ülal loetletud neli normi. Nende viljelejaist oleme juba mainind kaht luulekoolkonda — järelarbujad (Kross, Kaalep, Kangur) ja kevadetüdrukud (Niit, Jürisson, Hain-salu jt.)

Proosas saavad neile rööbikuks novellikirjanikud, keda võiks nimetada teesillutajaiks ('kuuekümnendlastele'): Raimond Kaugver (s. 1926), Veera Saar (s. 1912), Rein Vellend (1915–1964) — kelle novellid hakkavad *Loomingus* ilmuma just aastal 1956 — ning neile järgnevad veel enne uue küm-nendi saabumist Einar Maasik (s. 1929) ja Lilli Promet (s. 1922). Kõiki neid ahvatleb kirjutama kiindumus mingisse mitteparteilisse objekti, nagu kodumaa muld ja inimese sü-da (tüüpiline on näiteks Veera Saare ühe esimese novelli pealkiri *Muld ja armastus*). Loodus, siirus, sõprus, ilu-otsing ja autunne astuvad nüüd ka eesti jutukirjandusse — ja seda juba ilma partei-ajaloo lühikursuse karkudeta.

Peab veelkord rõhutama: need mitteparteilised teesillutajad olid esimesed, kes Eestis õigesti tõlgendasid Hruštšovi 'sula'. Parteiliste kirjanike ümberorienteerumine oli aeglasem: nad hakkasid oma ainevaldu avardama alles mingi reageeringuna, et n.-õ. järele jõuda. Nad avastasid nüüd järsku, et 'isikukultuse'-aegne kirjandus oli kannatanud 'konfliktituse teooria' all, et selles oli välditud 'usalduse' või 'vastutustunde' probleemide käsitlemist jne. See tähendab: tõelust lakeeriti kõige vulgaarsemas stali-nistliku parteiajaloo lühikursuse vaimus.

Nüüd hakatakse tõeluse maalähedasemaid kihte (kuid muidugi mitte templi tippe) kritiseerima. 'Usalduse' probleemi sis-setoomine tähendab näiteks, et julgetakse kirjutada kohalikest partei-karjeristidest, kes sammuvad üle kolleegide laipade. Sellesse laadi kuuluvad näiteks *Andres Lapeteuse juhtum* Paul Kuusbergilt (s. 1916) ja *Pinginaabrid* Villem Grossilt (s. 1922) — kuid mõlemad ilmusid alles 1963.

Selleks ajaks olid tõeliste teesillutajate murrangulised teosed juba kuulsaks saanud ja mitut kanti läbi diskuteeritud, mõned juba käsikirja-järgus. Raimond Kaugveri *Neli-kümmend küünalt* ja Lilli Prometi *Meesteta küla* näiteks löid laineid juba aastal 1959 (romaanivõistlustele esita-tud käsikirjadena), ilmudes trükist alles 1966 ja 1962 *respective* — ja siis juba tublisti lahjendatult. Ent ka

sellistena mõjuvad nad siiramate ja südamest tulnumatena kui näit. Smuuli *Kirjad Sõgedate külast*.

Seega oli siis taust loodud — järelarbuajate, kevadetüdrukute ja teesillutajate poolt — millel eesti kirjandusse astus sõja-aastail sündinute või kujunenute sugupõlv, nn. 'kuuekümnendate aastate poisid', keda küll aitas ka paar tüdrukut.

(Järgneb)

"ESTONIAN SONGS"

Estonian Songs. Eesti laulud. Epp-Karrike
Jürima-Sonin, sopran. „Oma" Records, 104
Follen Rd., Lexington, Mass. 02173.
1978, \$ 8.-

Roman
T o i

Estonian Songs on efektiivsemaid plaate eesti vokaalse helikunsti jäädvustamise ja populariseerimise pinnal. Ta täidab oma ülesande nii sisus, teostuses kui välimuses.

Heliplaadi kava valik on sooritatud põhjalikkuse ning stiilitundega. Ta sisaldab — kolme huvitava erandiga — ainult eesti rahvalaulule-luulele rajatud vokaalmuusikat. Needki kolm, mis lausa nimeliselt pole rahvalaulude külge seotud, aina rõhutavad eestilise helikeele otsingut ja selle keele kujunemist.

Heliloojateks, keda sopran Jürima-Sonin on valinud eestimõistelist helikunsti esindama, on (plaadi järjekorras): Kaljo Raid, Veljo Tormis, Leo Virkhaus, Mart Saar. Rahvalaulude saadete seadjaina kohtame veel nimesid nagu Juhan Aavik, Riho Päts, Artur Kapp, Aleksei Stepanov, Eugen Kapp, Miina Härma ja Harri Otsa.

Eriti siin — rahvalaulude küljel — on eestilise helikeele areng hästi märgatav. Siin võib kohata elemente, mis meie vanemapõlve Peterburi konservatooriumi maitse mõjutustist ikka enam ja julgemalt pürgib vabama-iseseisvama väljendusviisi poole.

Vaadeldav heliplaat on muude muusikaliselt huvitavate elementide kõrval veel eesti helikunsti stiilimaitse kujunemist omapäraselt kirjeldavaks ekskursiooniks.

Vaadeldes plaadil esinevaid kunstnikke üteldes esiteks, et nad on kõik väga oma ülesande kõrgusel – nad ei nõjatu „eesti“ mõistele, ei vajuta rahvusliku sentimentalismi nupule, vaid lisavad esitatud muusikale oma isikliku kunstnikunäo ja -mõtte.

Epp-Karrike Jürima-Sonin on kõrge, hõbeselge koloratuuriga sopran. Tema intonatsioon on fantastiliselt puhas – nagu iseenesest mõistetav. Siit algab tema musitseerimine alles peale: viimistletud vokaaltehnika võimaldab tal süveneda esitatava muusika ja sõnade poeetilisse sisusse. Leidliku helikunstnikuna laotab ta oma häälevärvi-paleti sügavast tõsi-usulisest tundest emotsionaalselt lõbusate pulma- ja naljalauludeni.

Igal heliplaadil esitatud laulul on oma muusikaliselt-poeetiliselt põhjendatud nägu. See omakorda kinnitab ühest küljest Jürima-Sonini kunstinärvi ja teisest tema viimistletud häälekooli.

Solisti saatjaks klaveril on dirigent-helilooja Tõnu Kalam. Kõigil, kes mahti said osa võtta Torontos toimunud muusika-konverentsi lõppkontserdist (Carmen Prii ja Tõnu Kalam, 4. veebr. 1979, vt. AK 2/79:35j), mäletavad ikka veel seda tundlikkust ja ansambli-osavust, millega Kalami klaver liitus Carmen Prii viiulile. Tookordne meeldiv kogemus leiab heliplaadil veelkordset kinnitust. Eriti kaasaegsemate rahvalaulude saadete juures – kus klaver tõuseb kasvõi omaette muusikaliseks väärtuseks – leiab Kalam ikka selle ukse, mille kaudu ta ansambli mõiste juurde tagasi pääseb.

Kokkuvõttes: sopran Epp-Karrike Jürima-Sonini heliplaat *Estonian Songs* on küll ingliskeelse pealkirjaga, aga oma sisus ja teostuses, muusikas ja interpretatsioonis, väga esinduslik, toekas ja stiilne eesti helikunsti ambassadöör.

Rein
Taage-
pera

„Olime just rünnanud veoautosid. Ma olin vehkat tegemas ja tõmbasin vahepeal hinge. Ja kus üks vanamees tee ääres kukkus õiendama: 'Sacrés maquisards — kuradi metsavennad! Teie susite sakslasi ja siis lippate mujale ning vilistate kogu krempile. Aga meie, kohalik rahvas, saame sakslaste viha endi kaela.' Selle jutu peale kõmmutasin äti maha.”

Oli juuli 1948 või 49. Istusime kasvatajate lõunalauas Sidi Fares'i laste-suvelaagris Maroko mägedes. Lapsed said vett, meil aga oli kümne peale pudel veini. Täna oli ta selle kähku üksi tühjaks pinninud ja hakanud rääkima oma résistance'i ajust. Oli teine kooliõpetaja.

Kuulasime vaikides. Keegi aitas ta süngi. Keegi teine võttis ta lasterühma oma hooleks. Ohtusõogi ajaks oli ta välja maganud ja valmis taas jändama oma noorte colon'ide rühmaga. Viie aasta eest oli ta mõrvanud rauga, kes irises. Selles laagris ta enam nina täis ei võtnud.

Olin 15 või 16 aastat vana ja valdasin prantsuse keelt kehvasti. Tema oli pisut üle 20. Ei mäleta, et oleksin jutu üle pead murdnud või seda perekonnale maininud. See meenus vaid uuesti koostades ülevaadet balti metsavendlusest 1948 aasta paiku. Mida sina oleksid teinud?

Mida sina oleksid teinud?

Vello
Salo

Kui meie kange Kalevipoeg alles Issanda aastal 1978 Jeruusalemis jõudis — sedagi vaid naljaretkel — on tema seiklused Itaaliamaal märksa vanemad ja keerukamad. Et tänavu sai valmis esimene *Kalevipoja* täielik tõlge Dante keelde, sobib neid korraks kokku võtta.

Esmakordselt kuulis Itaalia meie rahvussangarist Domenico Comparetti raamatus *Kalevala* üle, mis ilmus Roomas a. 1891. Tosin aastat hiljem said sealsed kirjandussõbrad ka sarja katkeid Firenze keeleteaduse-professori Paolo Emilio Pavolini sulest. Nimelt avaldas ta a. 1902 ajakirjas *Nuova Antologia* pikema uurimuse pealkirjaga *Il poema estonio del Kalevipoeg*, tuues hulga tekstinäiteid oma tõlkes origiraalist.

Alles a. 1931 saavad itaallased eriraamatukese Kalevipojast. See on suure mehe kohta õige nääpsuke kogult ja kvaliteedilt, vormilt ümberjutustus proosas.

Tubli nelikümmend aastat hiljem võtab asja oma kätte Bologna ülikooli energiline professoressa-dottoressa Edoarda Dala Kisfaludy. Autodidaktina õpib ta ära eesti keele ja hakkab seda õpetama — esmakordselt Itaalia ülikoolide ajaloos. Kui ta kümme aastat hiljem (tänavu kevadel) pensionile läheb, on tal ette näidata ainulaadne saavutus: kogu *Kalevipoja* tõlge itaalia keelde.

Töö on ta teinud oma õpilaste abiga sellel (küllap kogu maailmas kasutuseloleval) viisil, et õpilased on esitanud üksikud eepose laulud doktori-väitekirjana. Esimese laulu analüüsis ja tõlkis Patrizia Marasca: *Analisi del primo canto del Kalevipoeg (poema nazionale estone)*. Marasca kaitses oma väitekirja õppeaastal 1971/2.

Kuidas on lood trükkitoimetamisega? Võimalusi vaadeldes tuleb öelda, et meie sangaril on algusest peale halb õnn olnud. Esiteks *Kalevala* varjus, siis saksa keele abil tõlgitud (Pavolini oskas küll ka soome keelt), siis too hädine kokkuvõte 1931 — ja nüüd tõlke valmisjõudmine kriisiajal, mil väljavaated nii mahuka teose trükkimiseks on minimaalsed. Olgu sellega kuidas on: pr. Dala Kisfaludy'le kuulub eestlaste südamlük tänu eeltöö lõpuleviimise eest!

Muidugi tuleb küsida ka seda: kas tõlgete kvaliteet on sel-
line, et neid tasub trükkida? Võtkem huupi 14. laulu algus:

Aga laulik, õhtukukke,	kus veel elu õrnal rinnal
suvest lahkund luigekene,	soemalt mõni sõbra süda
pöörab silmad igatsedes	õnnelikult vasta õhkas;
õnnepäeva hommikule,	kus veel kevadisel murul
noorepõlve nurmedele,	külakiige kergitusel
kus veel kenamad kirjad,	sõstrasilmad sõbralikult
ilusamad õnnelilled	heldusela hiilgasivad!
rõõmuvaipa valmistasid;	

XIV:13

Ühe noore doktori tõlkes kõlab see nii:

Ma il poeta, gallo della sera
dall'estate staccatosi gioioso cigno,
volge gli occhi, provando nostalgia
di un giorno felice verso il mattino
della giovane generazione verso i pascoli,
dove ancora i più graziosi ornamenti,
più bei fiori di felicità
un tappeto di gioia hanno preparato;
dove ancora della vita nel tenero petto
più caldamente di alcuni amici il cuore
felicamente di rimando ha sospirato;
dove ancora in un primaverile prato
dell'altalena del villaggio
gli occhi nocciola amichevolmente
nella bontà splendevano!

Võru tohtri lilleline kõne pole küll õnneks tõlkes veelgi
lillelisemaks läinud, kuid ütlemist oleks juba tõlke täp-
suse asjus päris mitmes kohas selles lühikeseski lõigus.
Nii on *noorepõlve nurmedest* saanud *noorema generatsiooni*
lullipaik (peaks olema: *della giovane età*); *õnnepäeva hom-*
mikust saab mingisuguse *ühe* õnneliku päeva hommik, *heldusela*
hiilgavatest silmadest ainult *headuses* hiilgavad ja muudki
veel. Ja tegemist on ikkagi paljude erinevate tõlkijatega.

Publitseerimise jaoks ei ole töö niisiis veel valmis – mis ei vähenda aga eestlaste tunnustust tegijaile ja tänu nähtud vaeva eest. Soovijaile on tõlge nüüd raamatukogudes kättesaadaval ning väitekirjad annavad eraldi sõnastiku ja üksikasjalikud kommentaarid iga laulu kohta.

TÄHTPÄEVI

AABS-i KONVERENTS 5. - 8. juunini
(Georgetown University)

BALTI INSTITUUDI KONVERENTS 14.- 17. juunini
(Stockholm)

ESTO'80

6. - 13. juulini

metoo 80

13. - 18. juulini

rii80

16. - 24. augustini

Toim.
saadet

Church in Bondage. Estonian Evangelical Lutheran Church (Box 45074, S-10430 Stockholm 45), 1979:49. Kolm dokumenti kirikuelust praeguses Eestis: *A Letter from Christians in Estonia to the Western World*. A Temporary Guideline Regulating the Activities of Religious Organizations in Estonia from July 5, 1945. *The Statutes of Religious Communities in Estonia from April 22, 1977*.

Einar Sanden, *Eva – agent för KGB*. Contra Förlag – Molnar & Holm HB (Box 6082, 10232 Stockholm), 1979:188. Eestikeelse originaali tiitel: *KGB kutsub Evet* (Stockholm 1968), ilmunud ka inglise (*KGB Calling Eve*, Boreas, Cardiff 1978) ja saksa (*Die Spionin von Tallinn*) keeles.

AABS Newsletter. Vol. III, No. 3(11), September 1979.

BEO Bülletään. 15. ak., nr.145, dets. 1979.

journal of baltic studies. Vol. X/2 (Summer 1979) & X/3 (Fall 1979). (Rein Taagepera: *Soviet Documentation on the Estonian Pro-Independence Guerilla Movement, 1945-1952*, p. 91-106; Toivo U. Raun, *The Development of Estonian Literacy in the 18th and 19th Centuries*, p. 115-126; Vincent B. Leitch, *Modernist Poetry: A Phenomenological Reading of Aleksis Rannit's English Works*, p. 187-204; Tõnu Parmin, *The Jewish Community and Inter-Ethnic Relations in Estonia, 1918-1940*, p. 241-262; R. Taagepera, *Soviet Collectivization of Estonian Agriculture: The Taxation Phase*, p. 263-282).

Mitteilungen aus dem baltischen Leben. Nr. 4(108), Dezember 1979.

Rahvuslik Kontakt. Nr. 4(84), 1979.

Teataja. Nr. 23 ja 24, 1979.

Välis-Eesti. Nr. 11/12(908), 1979.

6-13/7 1980 *ESTO 80 STOCKHOLM den tredje estniska världsfestivalen das dritte estnische Weltfestival the third Estonian World Festival* (Värviline reklaamileht *ESTO 80* tutvustamiseks tekstiga kolmes keeles, formaadis 21 x 30 sm) Tellida: ESTO-80, Wallingatan 32, Box 657, S - 101 29 Stockholm.

Ilmunud
huvitavat

Tillbaka till Estland. Text Sture Gustafson, foto Rein Vålme (ur serien *Lättlästa böcker*). LTs förlag, Stockholm 1979:72, ill. Br. rkr. 19:50 (V-E 30.11.79:17)

Seppo Myllyniemi, *Die baltische Krise 1938-1941.* Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 38. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1979:167.

Arved von Taube, *Reval/Tallinn - Hansestadt, Landeshauptstadt, Olympiastadt.* Walter Rau-Verlag (Postfach 6508, D-4000 Düsseldorf 1), 1979:140, 20 ill., DM 24:80 (vrd. MbL Dez. 79:26)

Erik Thomson, *Porträt einer Ostseestadt - Reval/Tallinn - 1220-1980.* Band II der Reihe *Ostmittleuropäische Geschichte in Bildern und Dokumenten.* Liebig-Druck und Verlag (Weißer Str. 51, D-5000 Köln 50), 1979:120, 260 ill. DM 37:80.

Tunne Eestit III. (Põhja-Eesti Ihasalu lahest kuni E.V. idapiirini.) Kolmas leht viiest, E.V. Teedeministeeriumi ametliku kaardi järeltrükk (a. 1931) mõõtkavas 1:200 000. Välis-Eesti & EMP, Stockholm 1979. Rkr. 15.-

Raimo Raag, *Uusi eesti sõnu.* Kogunud ning määratluste, inglise- ja rootsikeelsete vastetega varustanud R.R. Soome-ugri keelte kateeder, Uppsala (Finsk-ugriska institutionen, Box 513, S-751 20 Uppsala) 1979:88, br. rkr. 20.-

Enn C. Kõiva, General Editor, *Using Estonian/American Based Culture Models for Multicultural Studies.* An Innovative Approach To Studying The Multi-cultural, Multi-ethnic Experience. Program supported by the US Office of Education, Ethnic Heritage Studies Board. Andover, 1979:174. Tellida: RFD 1, Andover, Conn. 06232 (tel. (203) 228-3869).

Arvo Mägi & Silva Rannu, *21 moraalset mõrvajuttu.* EKKo, Lund 1979:199. Br. \$ 9.-, kt. 11.50.

Juhan Kangur, *Vaim, võim ja vabadus.* Essee. Rotalia kirjastustoimkond, USA, 1979:116, ill. (vrd. EPL 5.3.80:5)

Kodu-kool. Nr. 1, november 1978:12. Nr. 2, detsember 1979:24. Eesti Koolide Keskus USA-s (tell. Lilian Esop, 9951 Hilltop Dr., Baltimore, Md. 21234)